

Інститут Економічних Досліджень та Політичних Консультацій

01034 Київ, вул. Рейтарська, 8/5-А,

тел. (+38044) 278-6342, 278-6360, факс (+38044) 278-6336

E-mail: institute@ier.kiev.ua, <http://www.ier.com.ua>

Вибір торговельної політики України: плюси та мінуси різних опцій регіональної інтеграції

Аналітичний звіт

Дослідження було підготовлено за фінансової підтримки з боку Світового банку (Договір №7155026 / 2), Міжнародного фонду «Відродження» (Проект № 447304) і Німецької консультативної групи з питань економічних реформ в Україні

Київ, грудень 2011 року

ЗМІСТ

1. ВСТУП	4
2. УКРАЇНА У СВІТОВІЙ ТОРГІВЛІ	4
A. ТОРГІВЛЯ ТОВАРАМИ	4
B. ТОРГІВЛЯ ПОСЛУГАМИ	9
C. ПОТОКИ КАПІТАЛУ	10
D. ТРУДОВА МІГРАЦІЯ	11
3. ПОТОЧНІ ТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ ТА ЄС: КОРОТКИЙ ОГЛЯД	12
A. ТОРГОВЕЛЬНИЙ РЕЖИМ	12
B. ГЛИБОКА І ВСЕОСЯЖНА ЗВТ З ЄС	14
4. ПОТОЧНІ ТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ ТА МИТНОГО СОЮЗУ РОСІЇ, БІЛОРУСІ ТА КАЗАХСТАНУ: КОРОТКИЙ ОГЛЯД.....	16
C. ТОРГОВЕЛЬНИЙ РЕЖИМ	16
A. МИТНИЙ СОЮЗ РОСІЇ, БІЛОРУСІ ТА КАЗАХСТАНУ	18
5. КІЛЬКІСНА ОЦІНКА ВПЛИВУ РІЗНИХ ВАРІАНТІВ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇНИ	20
A. ОПИС МОДЕЛІ	20
B. СЦЕНАРІЇ	23
C. ОБГОВОРЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ	24
6. ВИСНОВКИ.....	26
ДОДАТОК . АЛГЕБРАЇЧНИЙ ОПИС БАЗОВОЇ МОДЕЛІ	27

ПЕРЕЛІК РИСУНКІВ

Рисунок 2.1 Міжнародна торгівля України, історичні дані.....	5
Рисунок 2.2 Географічна структура торгівлі України	6
Рисунок 2.3 Імпорт України з країн ЄС та РБК МС за категоріями товарів	7
Рисунок 2.4 Імпорт в Україну у 2010 році	8
Рисунок 2.5 Експорт з України у 2010 році	8
Рисунок 2.6 Динаміка міжнародної торгівлі послугами України.....	9
Рисунок 2.7 Структура міжнародної торгівлі послугами України у 2010 році.....	10
Рисунок 2.8 Капітальний фінансовий рахунок і рахунок фінансових операцій, історичні дані	11
Рисунок 4.1 Ввізні мита України та РБК МС	19

ПЕРЕЛІК ТАБЛИЦЬ

Таблиця 5.1. Агрегована матриця соціальних рахунків в Україні, базовий рік - 2008 р. млрд грн	21
Таблиця 5.2. Параметри еластичності	23
Таблиця 5.3 Макроекономічні наслідки різних сценаріїв регіональної інтеграції, % кумулятивної зміни	25

1. Вступ

Україна є малою відкритою економікою, що дуже зацікавлена в сприятливому середовищі, яке б давало легкий доступ до зовнішніх ринків і забезпечувало стабільні торговельні потоки. Членство у Світовій організації торгівлі (СОТ) зробило значний внесок у досягнення цієї мети, забезпечивши певний рівень стабільності та прозорості торговельної політики в Україні та в країнах-партнерах. Тим не менш, поглиблення регіональної інтеграції створює додаткові можливості для лібералізації торгівлі і, отже, економічного розвитку.

Зараз Україна опинилася в унікальній ситуації. Країна виявилася «затиснутою» між двома митними союзами, а саме Європейським Союзом та Митним Союзом Росії, Білорусії і Казахстану (РБК МС), який був створений в рамках ЄврАзЕС.

Україна офіційно проголосила європейську інтеграцію як стратегічну мету своєї зовнішньої політики. У 2007 році були розпочаті переговори щодо укладання Угоди про асоціацію з ЄС, а переговори про створення глибокої та всеосяжної ЗВТ почалися в 2008 році. У жовтні 2011 року було оголошено про технічне завершення переговорів щодо глибокої та всеосяжної ЗВТ, хоча парафування і ратифікація угоди знаходяться під питанням, зважаючи на виклики, з якими стикнулись партнери у сфері політичного діалогу.

Співробітництво з країнами СНД також розглядається як стратегічний пріоритет України. Допоки високопосадовці особи підкреслюють зону вільної торгівлі як бажаний рівень економічної інтеграції з пострадянськими країнами. Підписання Угоди про ЗВТ між країнами СНД є важливою складовою цієї стратегії. Водночас, Росія активізувала зусилля, намагаючись переконати Україну приєднатися до РБК МС.

Це дослідження продовжує економічну оцінку цих двох ключових варіантів регіональних інтеграції, з якими стикаються українські політики. Робота доповнює звичайне обговорення якісних параметрів кількісною оцінкою наслідків інтеграції.

Далі звіт структурований таким чином. Розділ 2 розглядає економічну роль України у світовій торгівлі, зокрема вивчається торгівля товарами та послугами. Окрему увагу приділено потокам капіталу і робочої сили. Поточні економічні відносини між Україною та Європейським Союзом розглянуті в Розділі 3. У Розділі 4 проаналізовані поточні торговельні відносини України з Росією, Білоруссю і Казахстаном. Кількісна оцінка впливу різних регіональних торговельних угод за участю України на економіку країни представлена в Розділі 5. Розділ 6 є заключним.

2. Україна у світовій торгівлі

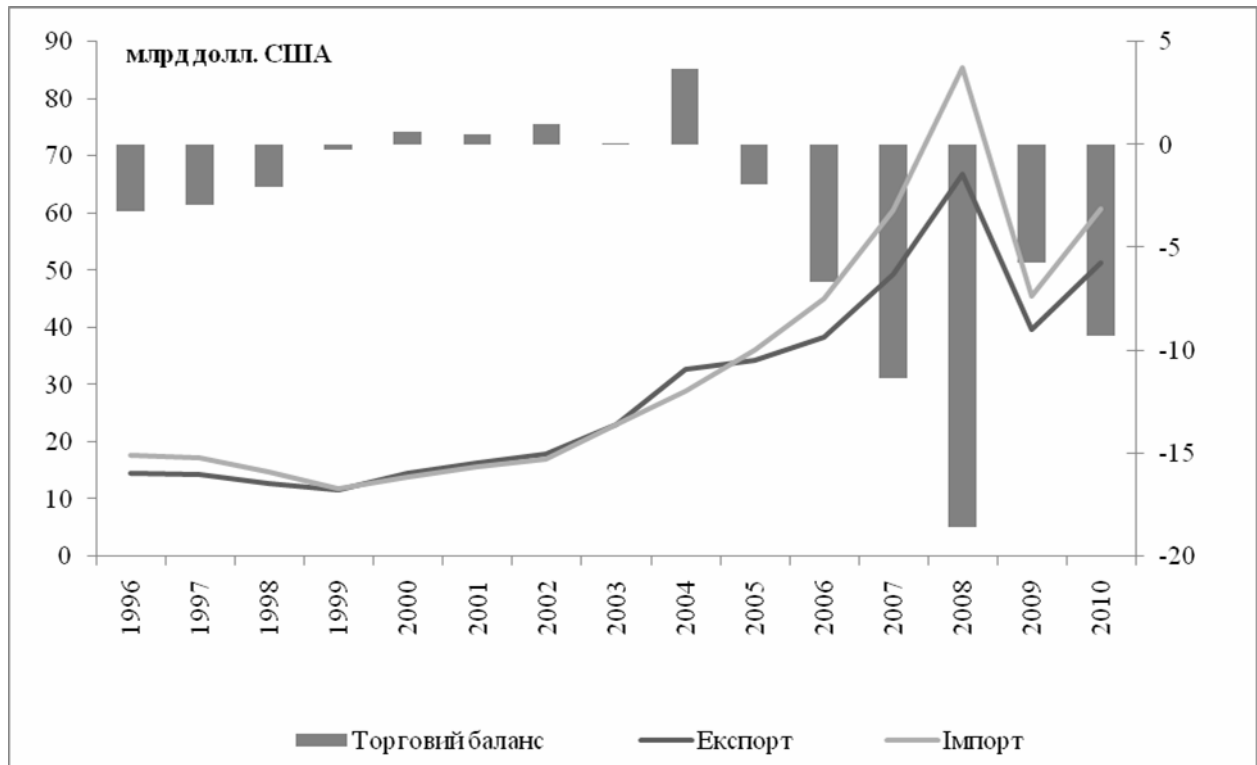
а. Торгівля товарами

Обсяг міжнародної торгівлі України постійно зростав протягом десяти років – з 1999 по 2008 роки (Рис. 2.1). В 2009 році обсяг торгівлі впав в основному через світову економічну кризу та її наслідки для української економіки. Держстат України відмітив падіння експорту на 41% і імпорту – на 47%. В 2010 році обсяг торгівлі відновився до рівня 2008 року: експорт зріс на 30%, а імпорт - на 34%.

З 2000 по 2004 роки Україна була чистим експортером. З 2004 року торговий баланс України став від'ємним і почав досить швидко зростати. В 2009 році торговий баланс знизився на 70% і склав 5,7 млрд долл. США. Таке падіння можна пояснити в основному негативними явищами на міжнародних ринках, які викликали зниження

попиту на український експорт, і знеціненню української валюти, а також антикризовими діями КМУ, які обмежили імпорту. Але в 2010 році, під час відновлення економіки, торговий баланс знову виріс і досяг 9,31 млрд долл. США.

Рисунок 2.1 Міжнародна торгівля України, історичні дані

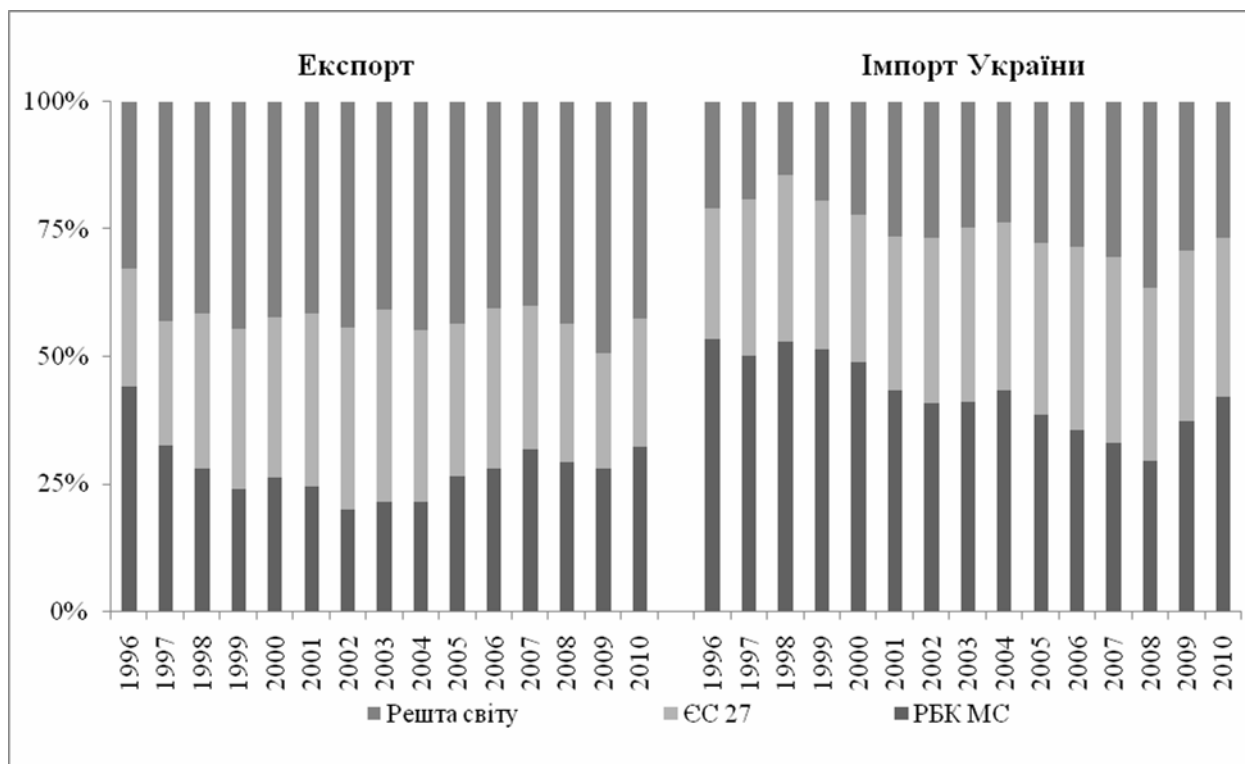

Джерело: Держстат України

ЄС та Митний Союз Російської Федерації, Беларусі та Казахстану (РБКМС) – це найбільші торгові партнери України (Рис. 2.2), як з обсягів імпорту, так і з обсягів експорту. Тим не менш, частка імпорту з трьох країн РБКМС неухильно знижувалася протягом 1996-2008 років і знову почала рости після 2008 року. В той же час частка імпорту з країн ЄС залишалася практично незмінною. Цю ситуацію можна пояснити переорієнтацією імпортерів з російського на азіатські ринки (в основному китайський). В 2009 та 2010 роках частка РБКМС в українському імпорту знову почала зростати в основному за рахунок постачання природного газу з Росії. Що стосується експорту України, то експорт до РБКМС почав зростати після 2002 року і це зростання сповільнилося, але не зупинилося під час кризи 2008 року. В той же час частка експорту в країни ЄС неухильно знижувалася протягом 2002-2010 рр. Однією з причин є те, що металурги і виробники хімічної та сільськогосподарської продукції переключили основну увагу з європейських на азіатські та африканські ринки.

Левову частку торгівлі між Україною та СНД посідає торгівля з країнами РБКМС - близько 80% імпорту і навіть більшу частку експорту - 85%.

Рисунок 2.2 Географічна структура торгівлі України

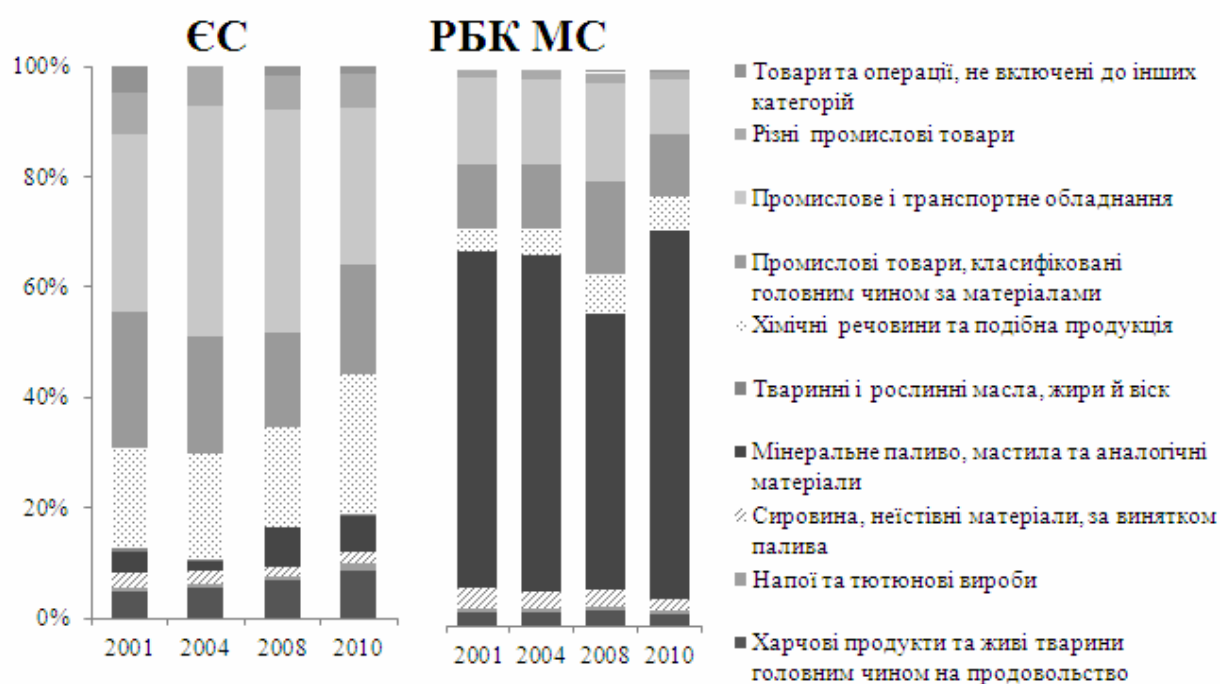

Джерело: Держстат України

Україна в основному імпортує мінеральне паливо, мастильні і супутні матеріали (32,3% в 2010 році, це в основному газ і нафта з Росії), промислове і транспортне обладнання (19,5%) та промислові товари (14,4%). І експортує промислові товари, в основному, вироби зі сталі, (37,1%), промислове і транспортне обладнання (17,3%) та харчові продукти та живих тварин (11%).

З ЄС та країнами РБК МС Україна торгує різними групами товарів (рис. 2.3). З ЄС Україна імпортує промислове і транспортне обладнання (хоча в 2010 році його частка знизилася), хімічну та пов'язану з нею продукцію і промислові товари. В той же час з країн РБК МС вона в основному імпортує газ: частка мінерального палива, мастильних і супутніх матеріалів в 2010 році досягла 66% від загального обсягу імпорту з країн РБК МС.

Рисунок 2.3 Імпорт України з країн ЄС та РБК МС за категоріями товарів

Джерело: База даних з торгівлі товарами Об'єднаних Націй

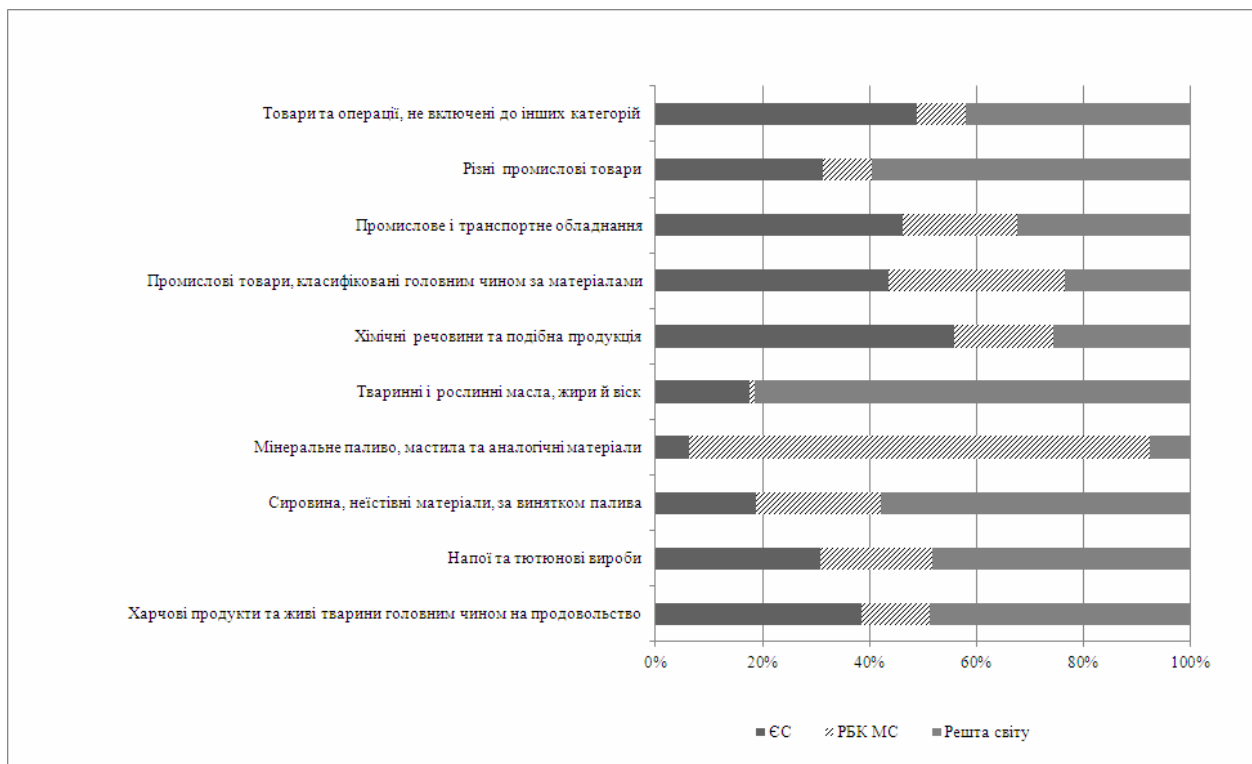
У той же час, товарна структура українського експорту не настільки відрізняється. До країн ЄС та РБК МС Україна в основному експортує промислове та транспортне обладнання і промислові товари. Частка експорту промислового і транспортного обладнання до країн РБК МС вища (64% проти 21%).

Країни РБК МС є найбільш важливими партнерами в імпорті мінерального палива в Україну (рис. 2.4). У 2010 році на ці країни припадало 86% імпорту в цій категорії. 33% промислових товарів були також імпортовані звідти.

В той же час імпорт з країн ЄС є більш різноманітним. У 2010 році Україна імпортувала з ЄС 56% хімічних речовин та пов'язаних з ними продуктів, 46% промислового та транспортного обладнання, 43% промислових товарів, 39% продуктів харчування та живих тварин і 49% інших некласифікованих товарів.

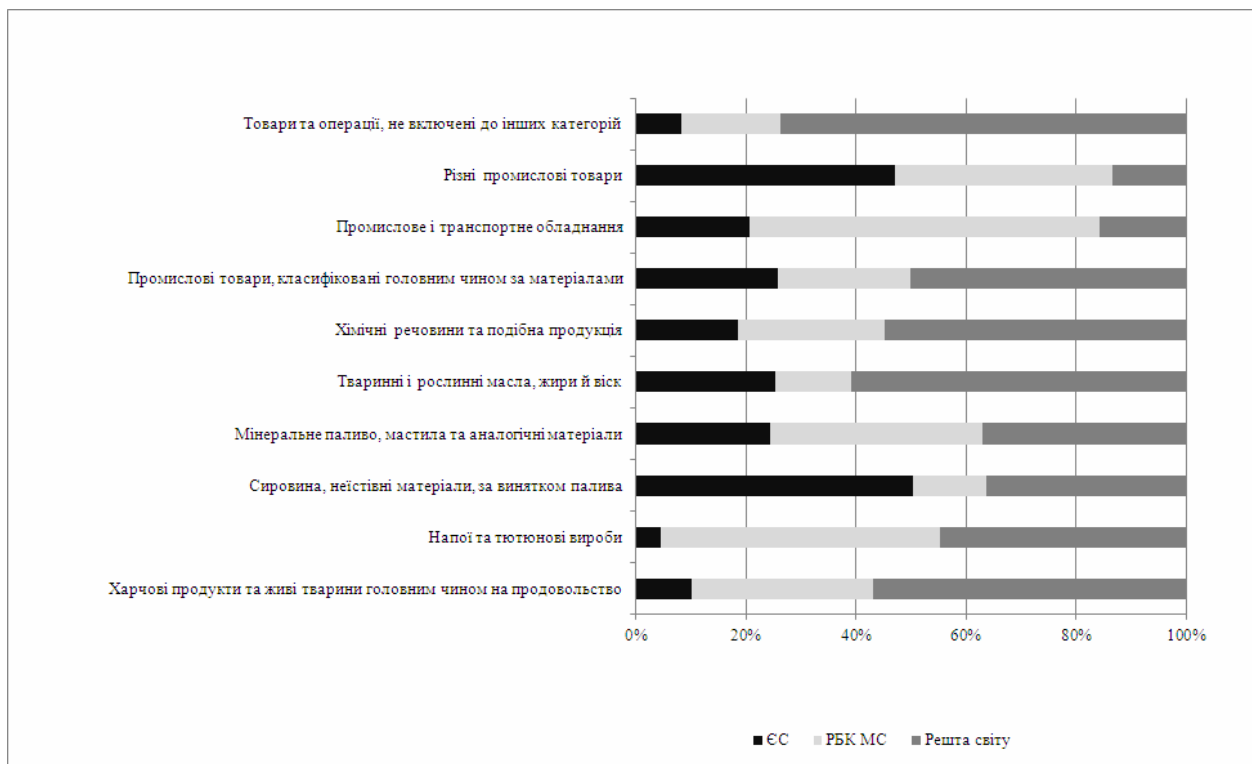
Країни ЄС та РБК МС мають рівне значення для України в якості напрямків експорту. Тим не менш, Україна експортує різні товари до кожного союзу. Хоча більшість промислового і транспортного устаткування (64%), а також напоїв та тютюнових виробів (51%) експортується в країни РБК МС, лєвова частка сировини (50%) та інших промислових товарів (47%) експортується до ЄС.

Рисунок 2.4 Імпорт в Україну у 2010 році

Джерело: База даних з торгівлі товарами Об'єднаних Націй

Рисунок 2.5 Експорт з України у 2010 році

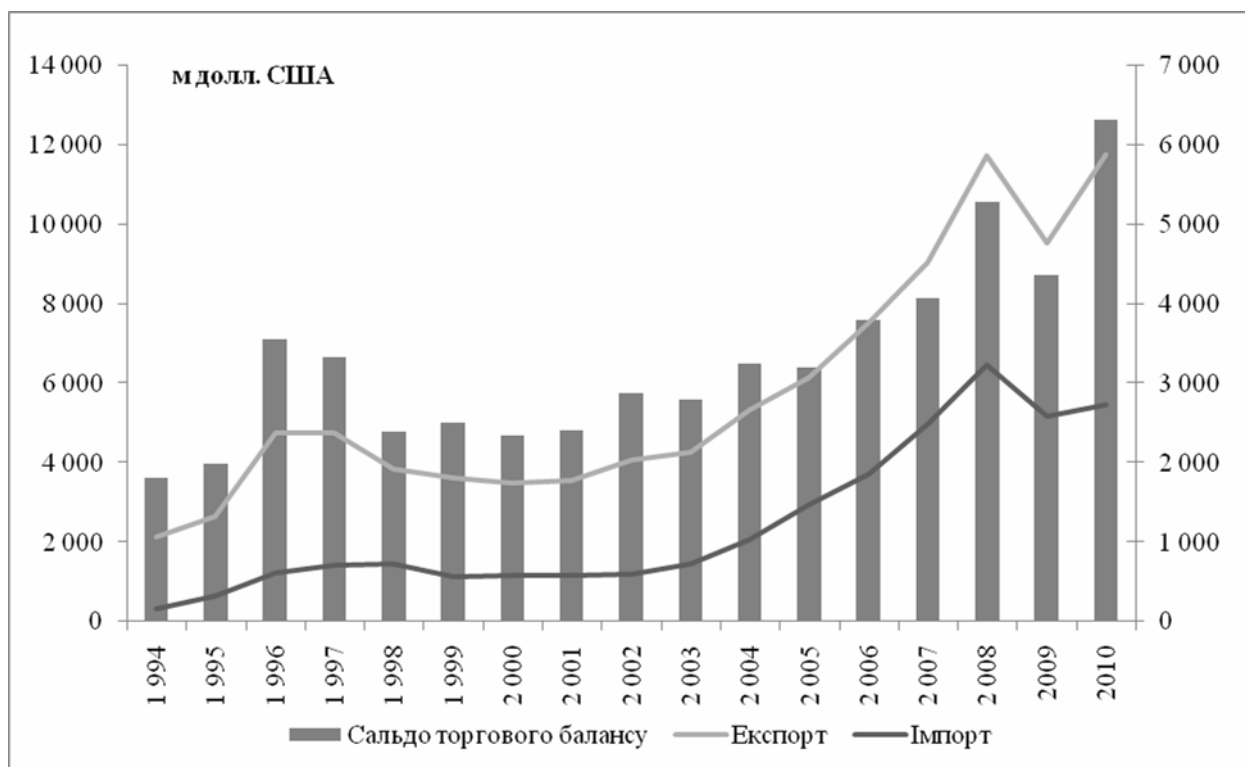

Джерело: База даних з торгівлі товарами Об'єднаних Націй

в. Торговля услугами

Объём международной торговли Украины в сфере услуг рос до 2008 года, так само, как и объёмы торговли товарами (рис. 2.6). Однако на отличие от торгового баланса товаров, который оставался отрицательным с 2005 года, баланс торговли услугами всегда был положительным. По данным Госстата Украины, объём торговли услугами сократился в 2009 году на 19% и составил 14,7 млрд долл. США. Поскольку экспорт сокращался быстрее, чем импорт, сальдо торговли услугами в 2009 году сократилось на 19%. В 2010 году объём торговли услугами восстановил восходящий тренд и вернулся до уровня 2008 года. Баланс торговли услугами также увеличился, поскольку экспорт рос быстрее, чем импорт.

Рисунок 2.6 Динамика международной торговли услугами Украины

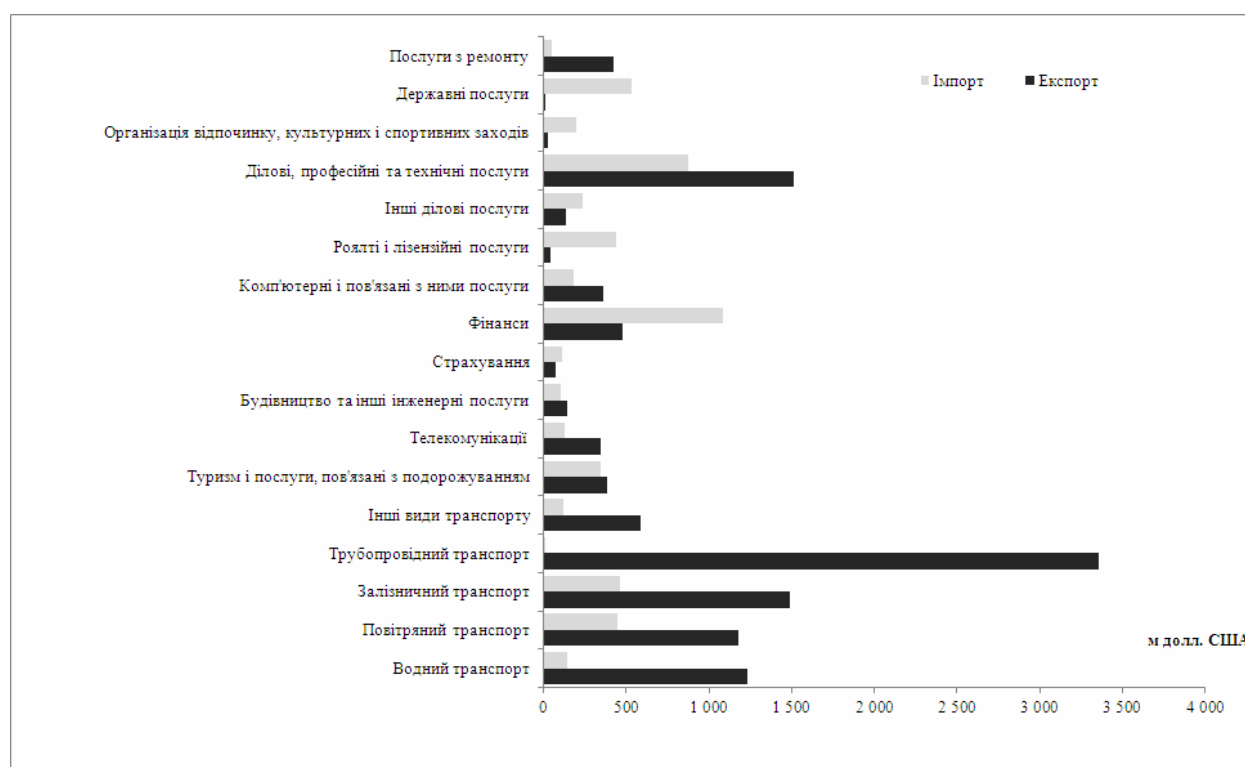
Джерело: Держстат України

Торговля услугами транспорту має найбільшу питому вагу в зовнішній торгівлі України в сфері послуг (рис. 2.7). Найбільш важливим експортним сегментом є трубопровідне транспортування нафти і газу з Росії до Європи (29% експорту). Наступним важливим пунктом торгівлі є ділові, професійні та технічні послуги та залізничний (здебільшого вантажний) транспорт (по 13%). Що стосується імпорту, Україна імпортує фінансові (20% імпорту), ділові, професійні та технічні послуги (16%).

У 2010 році найбільше зниження спостерігалось в експорті державних (-85%) і страхових послуг (-12%). У той же час, експорт роялті та ліцензійних послуг значно виріс, його обсяги збільшилися на 185%.

В імпорті послуг в 2010 році найбільш знизилася трубопровідний транспорт і будівництво та пов'язані з ними інженерні послуги, їх обсяги впали на 72% і 32% відповідно. Для порівняння, імпорт роялті та ліцензійних послуг, інших ділових послуг і повітряного транспорту виріс на 74%, 49% та 37% відповідно.

Рисунок 2.7 Структура міжнародної торгівлі послугами України у 2010 році

Джерело: Держстат України

У 2010 році географічна структура торгівлі послугами зазнала незначних змін, але домінування торгівлі з Європейським Союзом та країнами СНД (в основному Росією) зберіглося: 48% послуг експортується в країни СНД, ще 27% - до ЄС.

Країни ЄС є більш важливими для імпорту послуг: 55,5% послуг імпортується з цих країн і 17% - з країн СНД.

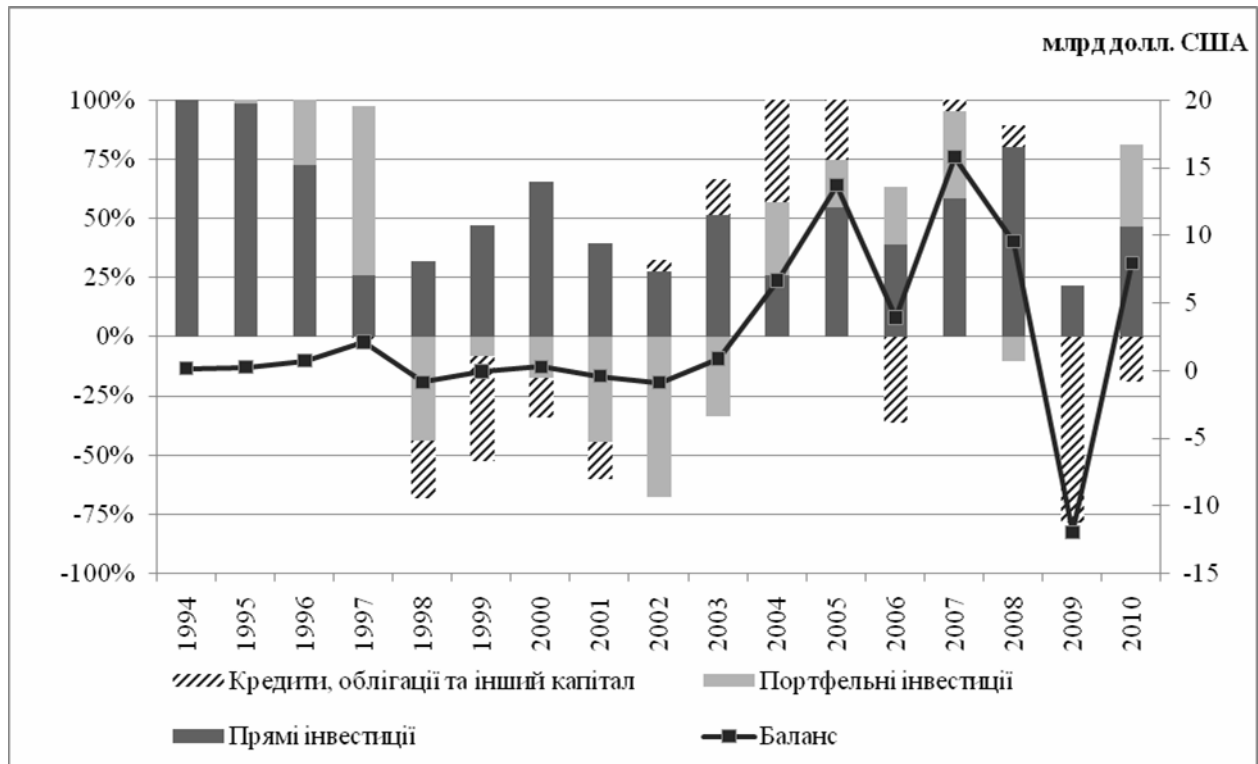
Країни РБК МС домінують в торгівлі послугами між Україною та країнами СНД –їхня частка складає відповідно 96 і 93,5%.

с. Потоки капіталу

У 2010 році чистий приплив іноземного капіталу, який спостерігався протягом останніх кількох років і змінився на чистий відтік у 2009 році, повернувся до рівнів 2009 року (рис. 2.8). Національний банк України в 2010 році зафіксував профіцит капітального фінансового рахунку і фінансових операцій в 7,9 млрд долл. США в порівнянні з дефіцитом в 11,9 млрд долл. США рік тому. Такі величезні зміни в капітальному фінансовому рахунку і фінансових операцій був спровокований головним чином припливом боргового капіталу (8 млрд долл. США у порівнянні з -9 млрд долл. США у 2009 році). Основною причиною цього було успішне рефінансування існуючих кредитів, що дозволило Україні повернутися до світових фінансових ринків і взяти більше позик. В результаті обсяги прямих іноземних інвестицій збільшилися, був відзначений притік портфельних інвестицій, а приплив нових зовнішніх позик перевищив платежі за зовнішнім боргом.

Обсяги прямих іноземних інвестицій збільшилися на 24% і склали в 2010 році 5,8 млрд долл. США. Чистий приплив прямих іноземних інвестицій був досягнутий головним чином за рахунок інвестицій в реальний сектор України.

Рисунок 2.8 Капітальний фінансовий рахунок і рахунок фінансових операцій, історичні дані

Джерело: Національний Банк України

Чистий приплив іноземного капіталу спостерігався також і для портфельних інвестицій. У 2010 році, як і минулого року, не було відтоку іноземної валюти з банківської системи України через готівковий ринок. Протягом 2010 року з банківської системи України було виведено 5,6 млрд долл. США у порівнянні з 9,6 млрд долл. США в 2009 році.

Протягом року банки та небанківські фінансові компанії реструктурували борги попередніх періодів. У той же час зовнішній борг органів влади та грошово-кредитного регулювання збільшився на 7,2 млрд долл. США до 25 млрд долл. США і на 1,3 млрд долл. США до 7,5 млрд долл. США відповідно, в основному за рахунок трансферу stand-by від МВФ, коливання обмінного курсу та випуск державних облігацій.

За оцінкою Держстату України, станом на січень 2011 року загальний обсяг ПІІ в Україну досяг 44,7 млрд долл. США, що становить 974 долл. США інвестицій на душу населення і залишається вкрай низьким показником порівняно з іншими країнами Центральної та Східної Європи. Основні країни-інвестори залишилися тими ж самими і включають Російську Федерацію і ЄС, в основному Кіпр, Німеччину, Нідерланди, Австрію, Великобританію та Франції. Загалом, ці сім країн принесли 72,5% прямих іноземних інвестицій в Україну. Галузева структура ПІІ в Україну в 2010 році залишилася практично без змін. Найбільше інвестицій надійшло в виробничий і фінансовий сектори.

d. Трудова міграція

Держстат України повідомляє про уповільнення міждержавної міграції в 2010 році. Міждержавний рух знизився до 45500 осіб (на 13% в річному численні) в 2010 році, як за рахунок меншого числа прибуттів (спад на 6,4%), так і за рахунок меншого числа

тих, хто виїхав (спад на 24,6%). Попит на робочу силу в країнах-одержувачах українських трудових мігрантів збільшився почасти через введення Візового кодексу ЄС з квітня 2010 року. Візовий кодекс передбачає подальшу гармонізацію візових процедур в країнах ЄС. В цілому чиста імміграція збільшилася на 16,6% до 16 133 осіб.

У листопаді 2010 року був підписаний План дій щодо лібералізації візового режиму на Саміті ЄС-Україна. Реалізація цього плану дозволить українським громадянам використовувати безвізовий режим для поїздок до країн ЄС.

У 2010 році Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію Ради Європи про протидію торгівлі людьми. Конвенція спрямована на попередження та боротьбу з торгівлею людьми, гарантуючи при цьому гендерну рівність, захист прав людини стосовно жертв торгівлі людьми, розробку всеосяжної основи для захисту і допомоги жертвам та свідкам, гарантуючи при цьому гендерну рівність, а також забезпечення ефективного розслідування і судового переслідування, сприяння міжнародному співробітництву з питань боротьби з торгівлею людьми.

Подальше уповільнення міграційних потоків в 2010 році може бути пов'язане з наслідками світової фінансової та економічної кризи, зниженням попиту на робочу силу в основних країнах-реципієнтах українських емігрантів, зокрема, в країнах ЄС.

3. Поточні торговельні відносини України та ЄС: короткий огляд

а. Торговельний режим

Товарообіг між Україною та ЄС регулюється Угодою про партнерство та співробітництво (УПС)¹ і Загальною системою преференцій (ЗСП)². Згідно з УПС, сторони застосовують одна до одної режим найбільшого сприяння (РНБ). У той же час ЗСП дозволяє застосовувати більш низькі тарифи, ніж при РНБ, до більш ніж 6000 товарів. Згідно з доповіддю CARIS (2010)³, преференції в рамках ЗСП потенційно можуть застосовуватися до 10-25% загального українського експорту. Таким чином, українські виробники активно використовують ці переваги. Рівень використання оцінюється від 75% до 100%, що означає досить високий рівень використання ЗСП. Однак, оскільки Україна має більш високий рівень захисту, ніж інші країни, які беруть участь у проекті Східного партнерства, вона стикається з найвищою часткою ненульових тарифів при преференціях ЗСП серед цих країн.

Переговори щодо Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (DCFTA) почалися в 2007 році. У 2010 році країни продовжували переговори по гармонізації тарифного регулювання, але не досягли остаточної згоди. Нова угода, як очікується, стане першим документом нових "глибоких і всеосяжних" торгових угод. Вона буде включати в себе широкий спектр питань торгівлі, а її основними цілями є зменшення будь-яких торговельних перепон, які виникають "за межами державних кордонів", і відкриття внутрішніх ринків ЄС для України⁴.

¹ Вступила в силу в 1998 році

² Версія від 1 січня 2008

³ CARIS (2010). Mid-term Evaluation of the EU's Generalized System of Preferences. Report. - http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2010/may/tradoc_146196.pdf

⁴ Kutsenko K. Negotiations on the issue of free trade policy with the EU // Monthly Economic Monitoring of Ukraine. – 2010. - # 11. – www.ier.kyiv.ua

Після того, як Україна стала членом Світової торгової організації (СОТ) в 2008 році, квоти на експорт прокату металу до ЄС були скасовані, і зараз торгівля між партнерами здійснюється без кількісних обмежень.⁵ Крім того, ризик виникнення нових торгових обмежень з боку ЄС після вступу України до СОТ знизився.⁶

Під час останньої кризи Україна ввела 13%-ву тимчасову надбавку на імпорт деяких продуктів.⁷ Ця надбавка застосовувалась⁸ в період з березня по вересень 2009 року до дуже вузького переліку товарів, у тому числі до автомобілів⁹ і холодильників¹⁰. Введення тимчасової надбавки майже зупинило імпорт товарів з ЄС в Україну, який вже почав падати в 2008 році через різку девальвацію гривні і зниження доходів населення. Імпорт цих товарів не відновився навіть після скасування надбавки.

У 2005 році ЄС надав Україні статус країни з ринковою економікою, який гарантує, що можливі антидемпінгові розслідування проти українських експортерів в ЄС ведуться з застосуванням нормальної вартості експорту на основі ціни, сплаченої або тої, що підлягає сплаті, в Україні, а не в третій країні, як це відбувається відносно країн з неринковою економікою. Тим не менш, цей статус не відмінив використання торговельних оборонних інструментів між сторонами.

Антидемпінгові розслідування та спеціальні заходи, що застосовуються країнами до різних товарних груп взаємного імпорту, продовжують бути важливими компонентами торговельного режиму Україна - ЄС. У 2010 році ЄС застосував шість антидемпінгових заходів до України, чотири з яких ще діють. Заходи прийняті проти експорту українських зварних труб, канатів з чорних металів, суміші нітрату амонію та карбаміду і прасувальних дощок. Проводиться перегляд антидемпінгових заходів до джгутів, канатів і тросів з чорних металів та безшовних труб.

У той же час Україна застосовує 3 антидемпінгові заходи відносно окремих груп товарів з деяких країн ЄС¹¹ та 2 заходи застосовуються незалежно від країни походження. Конкретні заходи застосовуються проти шприців (до Іспанії, Німеччини і Великобританії). Заходи незалежно від походження застосовуються до сталевих труб і сірників.

Ще однією перешкодою до збільшення торгівлі між Україною та ЄС є політика стандартів. За даними Державного комітету з технічного регулювання та захисту прав споживачів, до кінця 2010 року тільки близько 25% національних стандартів були узгоджені з ЄС та міжнародними стандартами.¹² Є також затримки з гармонізацією санітарних і фітосанітарних стандартів з нормами ЄС, і багато господарчих товарів з України не можуть бути експортовані в країни ЄС через невідповідність стандартам.

⁵ За винятком тих обмежень, які застосовуються до всього українського експорту або імпорту, незалежно від країни походження / призначення.

⁶ Мовчан В., Кобилянська А., Сисенко Н. «Економічна інтеграція і кооперація: Україна та ЄС. Підсумки 2009 року». – International Review, # 4, 2009. - www.dipacadem.kiev.ua/assets/files/bullets/Review-4_Ukr.2009.doc

⁷ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про поліпшення платіжного балансу України у зв'язку зі світовою фінансовою кризою», № 923_VI. 04.02.2009.

⁸ Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.09 №

⁹ УКТЗЕД 8702, 8703 and 8704

¹⁰ УКТЗЕД 8418

¹¹ Іспанія, Німеччина та Великобританія.

¹² Movchan V. (2010) "Reform of Technical Regulation in Ukraine: what has been done and what should be done". Materials for the round table "Problems of quality control and product safety and conformity", the Verkhovna Rada of Ukraine Committee on Industrial and Regulatory Policy and Entrepreneurship. Kyiv

Таким чином, в 2010 році торговельний режим України та ЄС зберігся незмінним: ЄС залишився найбільшим торговим партнером України. Однак є тенденція до поступового зниження ролі ЄС як головного торгового партнера. В 2003 році країни ЄС склали 35,9% від загального обсягу українського товарообігу і лише 28,4% в 2010 році. Частково таке зниження можна пояснити збільшенням частки імпорту з країн СНД. Але основною причиною є географічна диверсифікація торгівлі зі зростанням значення азіатських країн.

б. Глибока і всеосяжна ЗВТ з ЄС

Після схвалення 5 лютого 2008 року Генеральною радою СОТ пакета документів про приєднання України, ЄС і Україна почали переговори щодо угоди про створення глибокої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі. Цьому передували попередні консультації між сторонами, які розпочалися набагато раніше. У рамках майбутньої Угоди про асоціацію, угода про ЗВТ повинна розширити доступ України до європейського ринку і сприяти посиленню європейських інвестицій в Україну.

ЗВТ стане невід'ємною частиною майбутньої угоди про асоціацію. Ця угода про ЗВТ повинна стати першим представником нового типу «глибокої і всеосяжної» торговельної угоди за участю ЄС, що охоплює широке коло пов'язаних з торгівлею питань і спрямована на усунення бар'єрів в торгівлі «за межами кордоном», але й забезпечити глибоке регуляторне зближення, тим самим частково відкриваючи внутрішній ринок ЄС для України. Угода має бути сумісною з правилами СОТ і враховувати можливі результати Доха раунду СОТ.

Глибока і всеосяжна ЗВТ має одну важливу особливість у порівнянні з угодами ЗВТ в рамках СНД, а саме сильні регулюючий та інституційний характеру. Якщо угода про створення ЗВТ в рамках СНД ФТА не викличе регуляторних змін в країні, глибока і всеосяжна ЗВТ з ЄС має призвести до значного узгодження нормативної практики України з європейськими правилами і нормами у пов'язаних з торгівлею сферах.

За наявною інформацією, основні пункти угоди про ЗВТ передбачають такий режим торгівлі між ЄС і Україною:¹³

- Безмитний експорт в ЄС для промислової продукції, починаючи з дати набрання Угодою чинності;
- Значні квоти на безмитний експорт окремих видів сільськогосподарської продукції в ЄС, в тому числі молочних продуктів, зерна і круп, цукру;
- Перехідні періоди для лібералізації ввізних мит в Україні;
- Безмитний імпорт більшості сільськогосподарської продукції ЄС в Україну;
- Спеціальні режими щодо імпорту автомобілів (код ТН ЗЕД 8703) і вживаного одягу в Україну;
- Відмова ЄС від експортних сільськогосподарських субсидій в торгівлі з Україною;

¹³ Інтерв'ю з Валерієм П'ятницьким, Урядовим уповноваженим з питань європейської інтеграції, в газеті "Дзеркало Тижня", 26 жовтня 2011 року. Доступно на: http://dt.ua/POLITICS/valeriy_pyatnitskiy_duzhe_hochetsya_schob_tsya_ugoda_vidbulasya-90518.html

- Поступове скасування експортних мит в Україні, але введення тимчасової надбавки на експорт для насіння соняшнику, брухт кольорових металів та шків в рамках так званих «двосторонніх заходів захисту»;
- Подальша лібералізація торгівлі послугами.

Крім того, глибока і всеосяжна ЗВТ передбачає суттєві коригування регуляторних практик України в таких сферах як політика в області конкуренції, державна допомога, державні закупівлі, санітарні та фіто-санітарні заходи, технічне регулювання, захист прав інтелектуальної власності, забезпечення сталого розвитку (екологічні питання, трудові і соціальні питання) тощо. Водночас, ЄС зобов'язався надавати технічну допомогу з метою забезпечення реалізації необхідних змін.

Впровадження глибокої і всеосяжної ЗВТ з ЄС принесе важливі переваги, в тому числі:¹⁴

- **Підвищення добробуту українського народу** за рахунок розширення доступу до більшого асортименту продукції, посилення вимог до безпеки продукції на внутрішньому ринку і вищих доходи завдяки новим можливостям для бізнесу та поліпшенню розподілу внутрішніх ресурсів;
- **Безмитний доступ до найбільшого у світі ринку** для більшості українських продуктів, що створює значні можливості для експорту. ВВП ЄС, виміряний в цінах паритету купівельної спроможності (ПКС), досяг 14,800 трлн дол. США у 2010 році, в той час як аналогічний показник для РБК МС становив 2,5 трлн дол. США. Відзначимо, що потенційні економічні вигоди від будь-якого регіонального інтеграційного проекту позитивно корелюють з розміром ринку, з яким ця інтеграція відбувається;
- **Поліпшення доступу на ринки третіх країн** через гармонізацію стандартів з ЄС і, отже, перехід на визнані у світі стандарти;
- **Кращий внутрішній інвестиційний клімат**, оскільки пристосування до норм і правил ЄС буде означати зміни в національному законодавстві. В свою чергу, ці зміни призведуть до прозорих правил, знайомих для іноземних інвесторів, що зробить умови на внутрішньому ринку більш привабливим для них, а отже забезпечать підвищення потенціалу економічного зростання.

Ці переваги пов'язані зі значними витратами, які включають:

- **Збільшення конкуренції на внутрішньому ринку** за рахунок усунення тарифних бар'єрів і значного скорочення нетарифних бар'єрів, що призведе до реструктуризації ринку і перерозподілу факторів виробництва. Хоча підвищення конкуренції, безумовно, вигідно для країни в середньостроковій перспективі, короткострокові наслідки перерозподілу можуть бути болісними;
- **Вища вартість дотримання стандартів**, оскільки стандарти ЄС, як правило, жорсткіші і, отже, їх дотримання вимагатиме більших зусиль і витрат. Досвід Польщі показує, що вищі стандарти можуть навіть витіснити окремі фірми з певних сегментів ринку;

¹⁴ Виграші і витрати частково обговорені в Мовчан В., Джуччі Р., Куценко К. (2010) «Торговельна політика України: Стратегічні аспекти та наступні кроки, які треба здійснити», Консультаційна робота 02, квітень 2010. Див.: www.ier.com.ua

- **Витрати, пов'язані з правовими та адміністративними змінами,** враховуючи, що негайні витрати можуть бути досить високими (створення незалежних регулюючих органів, запровадження нових, ймовірно, технологічно більш просунутих, процедури тощо).

Підводячи підсумок, глибока і всеосяжна ЗВТ з ЄС, здається, призведе до важливих середньо- і довгострокових переваг, але, швидше за все, принесе деякі короткострокові витрати. Однак деякі з цих витрат, ймовірно, можна буде поділити з ЄС, оскільки він готовий надати необхідну технічну допомогу. Кількісні оцінки середньо- та довгострокових економічних наслідків глибокої і всеосяжної ЗВТ з ЄС для добробуту населення України та вплив на інші макроекономічні показники обговорюється в Розділі 5.

4. Поточні торговельні відносини України та Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану: короткий огляд

с. Торговельний режим

У травні 1993 року, незабаром після розпаду СРСР, країни СНД прийняли декларацію про створення Економічного союзу і у вересні 1993 року підписали Договір про економічний союз. Метою союзу було сприяння зоні вільної торгівлі, зниження внутрішніх тарифів, застосування спільних тарифів, а також створення загальної системи платежів і розрахунків. Договір був підкріплений серією додаткових угод, які звучали переконливо, але в кінцевому рахунку були неефективними: про вільну торгівлю (квітень 1994), платежі (жовтень 1994 року), митне регулювання (січень 1995), правову гармонізацію (січень 1996), списки митної класифікації (лютий 1996) і залізничні тарифи (жовтень 1996). Насправді, угоди СНД містять мало ефективних санкцій і правових повноважень. В них висловлені наміри, але мало що зроблено для створення працюючих механізмів.

Низька ефективність "широкої" інтеграції в рамках СНД призвела до активних суб-регіональних інтеграційних процесів.¹⁵ Зокрема, це призвело до підписання серії двосторонніх угод про вільну торгівлю між членами РБК МС, в тому числі угоди між Україною і Білоруссю (підписана в 1992 році), між Україною і Росією (у 1993¹⁶), а також між Україною та Казахстаном (у 1994). Формування РБК МС почалося 1 січня 2010 року з введенням спільної схеми тарифів. Наступний великий крок було зроблено 1 липня 2010 року, коли вступив в силу Митний кодекс РБК МС¹⁷. Нарешті, в середині 2011 року був створений спільний прикордонний контроль Митного союзу.

Тексти угод досить схожі.¹⁸ Вони передбачають безмитну торгівлю всіма товарами, в той же час дозволяючи невизначені потенційні винятки. Основні винятки, які часто вводяться в протоколи двосторонніх угод, включають цукор, тютюн і сигарети, алкоголь, а іноді й безалкогольні напої. Крім того, існує практика взаємних винятків у відповідь на експортні мита, встановлені торговим партнером. Наприклад, на даний момент перелік російських експортних мит, що застосовуються до продукції,

¹⁵ Burakovsky I. (2003) Economic Integration and Security in the Post-Soviet Space // *Swords and Sustenance: The Economics of Security in Belarus and Ukraine*. Edited by Robert Legvold and Celeste A. Wallander

¹⁶ Угода не була ратифікована, але тим не менш вступила в дію шляхом обміну листами між міністрами

¹⁷ http://tsouz.ru/news/Documents/Custom_Union_Glaziev1.pdf

¹⁸ Freinkman, L., Polyakov E. and Revenco C. (2004). "Trade Performance and Regional Integration of the CIS Countries" Policy Research Working Paper 38. Washington, DC: World Bank

експортованої з РБК МС (і таким чином звільненої від режиму вільної торгівлі), включає в себе 359 позицій по 26 категоріям товарів, у тому числі рибну продукцію, мінеральні продукти, добрива, деякі кольорові метали, металобрухт і т.д.¹⁹ Україна застосовує експортні мита на ряд товарів, а саме: насіння соняшнику, шкіру і металобрухт. Важливо зазначити, що жодна з цих двосторонніх угод про вільну торгівлю не стосується сфери послуг або інших пов'язаних з торгівлею питань, включаючи захист прав інтелектуальної власності.

Країни інтенсивно використовують заходи для захисту окремих секторів від недобросовісної конкуренції (антидемпінгові заходи) і надмірно зростаючого імпорту (захисні заходи). Станом на жовтень 2011 р. Україна застосовує п'ять антидемпінгових заходів щодо імпорту з Російської Федерації і дві проти імпорту з Білорусі. Україна також розпочала два антидемпінгові розслідування щодо імпорту шиферу і термічно полірованого скла з Білорусі та два розслідування відносно імпорту метанолу і термічно полірованого скла з Росії. Крім того, Україна застосовує два захисних заходи незалежно від країни походження.

У свою чергу, РБК МС розпочав одне захисне розслідування відносно України в серпні 2011 року, і ще одне було розпочате Казахстаном в 2010 році. РБК МС застосовує три антидемпінгові заходи проти українського експорту на додаток до одного в Росії і одного в Казахстані.

Торговельні відносини з Росією не були спокійними. Подальшому розвитку двостороннього співробітництва перешкоджає ряд невирішених проблем в торгово-економічних відносинах. Тарифні та нетарифні обмеження (квоти, санітарні, ветеринарні норми), а також антидемпінгові розслідування є головною перешкодою для зростання українського експорту.

Найбільш яскраво вираженим прикладом напружених торгових відносин між двома країнами була заборона на експорт тваринницької продукції в Росію в січні 2006 року.²⁰ Обмеження стосувалося в основному виробників молочних продуктів (масла, сиру, сметани), 90% з яких експортується в Росію. Формальним приводом для заборони експорту продукції тваринництва були порушення ветеринарного законодавства Росії українськими експортерами м'яса. Проте залишалося незрозумілим, чому ця заборона була поширена на молочні продукти замість того, щоб стосуватися м'ясних продуктів безпосередньо, тому що ніяких скарг на молочні продукти не було подано. Це рішення значно зашкодило виробникам молочної продукції України, завдаючи втрат як для молочної промисловості, так і для виробників сирого молока. У серпні 2008 року Федеральна служба Росії по ветеринарному і фітосанітарному нагляду заборонила імпорт до Росії сухого молока, що походить з України, через його недотримання фітосанітарним нормам і скоротила кількість українських постачальників сиру.

У той же час, стандарти є меншою проблемою в торгівлі з країнами РБК МС, ніж з країнами ЄС, через початкові спільні стандарти, успадковані від Радянського Союзу. Однак всі країни РБК МС поступово змінюють стандарти під свої економічні потреби та потреби забезпечення безпеки і гармонізують їх з міжнародною практикою. В

¹⁹ http://www.rusimpex.ru/Content/Custom/readlist_out.php3?par=/Content/Custom/readlist_out.php3&group=81

²⁰ Nivyevskiy, O. (2006) "Ukraine's dairy industry lost access to its largest export market", IER MEMU Supplement No.3, http://www.ier.kiev.ua/English/MEMU/2006/memu2006_eng.cgi

результаті частка спільних стандартів серед країн СНД поступово знижується, а стандарти дедалі більше розходяться.

а. Митний союз Росії, Білорусі та Казахстану

Створення РБК МС відбулося в рамках процесу інтеграції Євразійського економічного співтовариства (ЄврАзЕС). Угода щодо ЄврАзЕС, підписана в Астані в жовтні 2000 року, передбачала функціонування цієї утворення як регіональної міжнародної організації, визнаної Організацією об'єднаних націй. Вона управляється через Міждержавну раду, Інтеграційний комітет, Міжпарламентську Асамблею, а також суд ЄЕС. Проте фактичне співробітництво в рамках ЄврАзЕС залишається в значній мірі віртуальним і політизованим. Хоча зона вільної торгівлі була реалізована в рамках ЄврАзЕС, вона працює з винятками і не в максимально можливій мірі.²¹

З 2008 року головним пріоритетом діяльності ЄврАзЕС стало створення Митного союзу, в першу чергу в рамках Росії, Білорусі та Казахстану. Наднаціональний орган Митного союзу - Комісія Митного союзу ЄврАзЕС - був створений 12 грудня 2008 року. Країни-члени Митного союзу (Казахстан, Білорусь і Росія) досягли домовленості про єдині митних тарифи у червні 2009 року і схвалили графік створення єдиної митної території.

Формування РБК МС почалось 1 січня 2010 року з запровадження спільного ввізного мита. Наступний великий крок відбувся 1 липня 2010 року, коли Митний кодекс Митного союзу набув чинності,²² почала працювати Комісія Митного союзу, і митне оформлення товарів, що походять з країн-членів МС, було скасовано. Нарешті, в середині 2011 року був створений спільний прикордонний контроль в рамках МС.

Крім спільної тарифної політики, МС передбачив спільні нетарифні заходи в торгівлі товарами, у тому числі розробку спільних технічних регламентів, санітарних і фіто-санітарних стандартів, поширення антидемпінгових та захисних заходів, що застосовуються будь-якій країні-члені МС, на всю територію МС, уніфікації митних процедур і митної оцінки, статистики тощо.

Слід підкреслити, що цей митний союз орієнтований в першу чергу на торгівлю товарами, залишаючи осторонь питання торгівлі послугами та інші пов'язані з торгівлею питання. Подальша гармонізація регуляторних питань була передбачена на наступному етапі регіональної інтеграції Росії, Білорусії і Казахстану.

В даний час країни заявили про свій намір створити Єдиний економічний простір з 1 січня 2012 року. Такий рівень інтеграції, як очікується, передбачатиме спільну політику в таких сферах як макроекономічна політика, політика у сфері конкуренції, державної допомоги, захист прав інтелектуальної власності, політика валютного курсу, міграційна політика тощо.

Участь України в митному союзі РБК зумовлюватиме низку важливих втрат,²³ включаючи:

²¹ Shynkaruk K. (2010) Overview of the Customs Union of Russia, Belarus and Kazakhstan // IER (2010) Ukraine's trade policy choice: pros and cons of different scenarios. Report commissioned by the World Bank

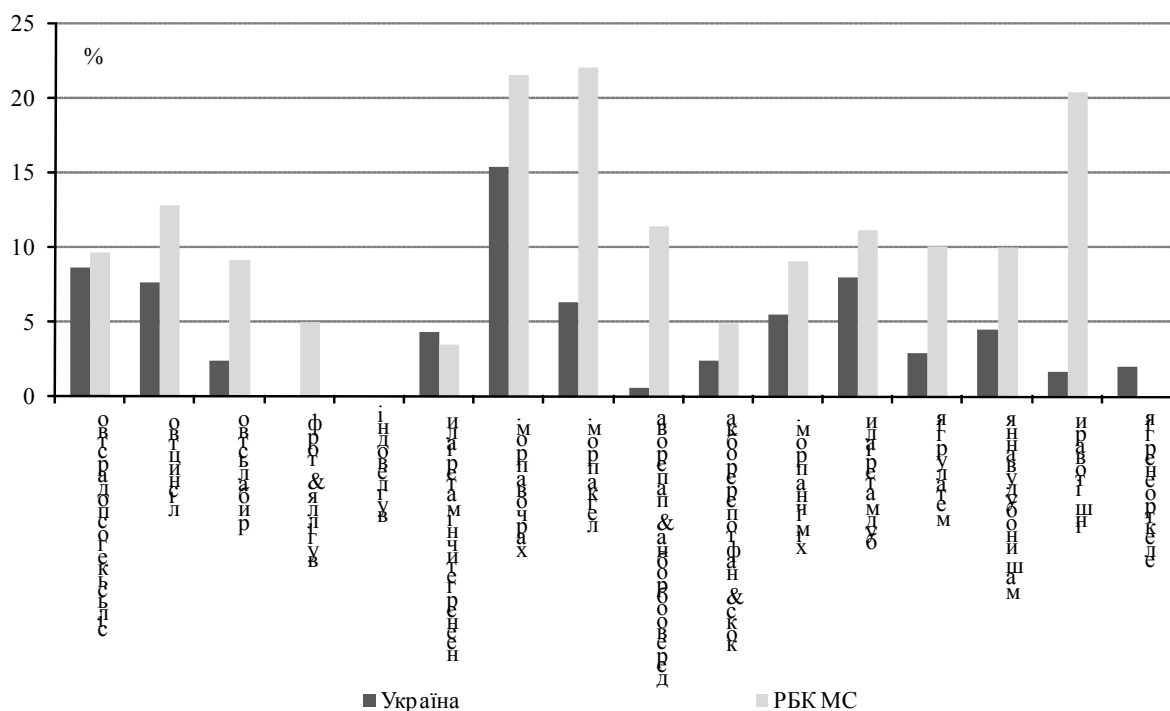
²² Доступно на: http://tsouz.ru/news/Documents/Custom_Union_Glaziev1.pdf

²³ Обговорення вигід і витрат частково базується на "Між двома митними союзами" Вероніка Мовчан. МЕМУ № 4 (126), квітень 2011 року. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, www.ier.com.ua

- **Втрату незалежності в сфері торгової політики**, в тому числі права на ведення переговорів щодо угод про вільну торгівлю з іншими країнами, як-то про глибоку і всеосяжну ЗВТ з ЄС. Комісія РБК МС має право проводити нові переговори щодо зовнішньоторговельної політики від імені країн-членів. Таким чином, Україна може змарнувати усі зусилля, спрямовані на переговори з ЄС щодо ЗВТ, і втратити можливість отримати пільговий доступ до найбільшого ринку світу;
- **Сповільнення темпів модернізації**, оскільки підвищення тарифів на інвестиційний імпорт з третіх країн, включаючи ЄС, буде перешкоджати відновленню основних фондів та імпорту нових технологій, ноу-хау тощо;
- **Тягар перегляду зобов'язань і компенсацій в рамках СОТ**, оскільки в Україні зв'язані імпорتنі тарифи в цілому нижче, ніж в РБК МС (Рисунок 4.1). Перегляд цих зобов'язань теоретично можливий, але коштуватиме, бо інші країни-члени СОТ мають право вимагати компенсації або накладати додаткові мита на українські товари або послуги, щоб компенсувати втрати, викликані зміною зобов'язань.

Останні два твердження ґрунтуються на припущенні, що Україна приймає тарифний графік РБК МС.

Рисунок 4.1 Ввізні мита України та РБК МС

Джерела: Розклад ввізних мит України (www.wto.org), RAKURS (2011)²⁴

Що може РБК МС запропонувати Україна, щоб компенсувати ці поточні і майбутні втрати? Україні були запропоновані дешевша енергія, скасування митного контролю, а також посилення позиції на переговорах.

²⁴ RAKURS (2011) Indicative level of Tariff Protection in Kazakhstan: Before and After the Customs Union (Part I)." Discussion Paper #5.3, March 2011. RAKURS Centre for Economic Analysis

- **Дешевша енергія.** Це б мало важливий короткостроковий вплив, але отримання стабільних довгострокових знижок на ціни на енергоносії є дуже сумнівним. Росія планує дерегулювання внутрішнього ринку, отже внутрішні ціни підуть вгору. Більш того, світові ціни на енергоносії зростають, а запаси викопного палива кінцеві. Підвищення енергетичної ефективності та диверсифікація поставок є більш обґрунтованою економічною стратегією, ніж пошук короткострокових знижок;
- **Скасування митного контролю.** Цей крок призведе до зниження витрат на торгівлю, але порівнюваного скорочення витрат можна досягнути шляхом спрощення митних процедур в рамках ЗВТ. Більше того, у разі реформи митниці зростає торгівля з усіма партнерами, не викликаючи жодних ефектів згортання торгівлі, що можливо у випадку приєднання до МС;
- **Посилення позиції на переговорах.** Як член митного союзу України зіткнулась би з багатоступеневим переговорним процесом. Було б необхідно спочатку збалансувати свої інтереси з інтересами інших членів МС, а не тільки з інтересами третіх країн, що беруть участь в переговорах щодо ЗВТ з МС. Виникають сумніви, що в цьому випадку угоди про вільну торгівлю були б вигіднішими для України.

Підсумовуючи, переваги, що отримує Україна в разі приєднання до МС, можуть бути досягнуті на поточному рівні регіональної інтеграції, а саме в рамках зони вільної торгівлі, в той час як витрати, пов'язані з приєднання до МС, можуть бути досить значними. Кількісні оцінки середньо- та довгострокового економічного впливу приєднання до РБК МС на добробут України та інші макроекономічні показники детальніше розглядаються в Розділі 5.

5. Кількісна оцінка впливу різних варіантів регіональної інтеграції на економіку країни

а. Опис моделі

Для оцінки наслідків різних варіантів регіональної інтеграції для України ми використовуємо прикладну модель загальної рівноваги (ПЗР) для України. Модель, що використовується в даному дослідженні, є моделлю для однієї країни, котра була розроблена в рамках Проекту «Аналіз економічного впливу вступу України в СОТ», що був реалізований у 2005 р. консорціумом організацій: компанією Копенгаген Економікс, Данія; Інститутом Східно-Європейських досліджень, Мюнхен; і Інститутом економічних досліджень і політичних консультацій, Україна (Copenhagen Economics et al., 2005). Модель була допрацьована для задоволення потреб даного дослідження. Нижче наведено огляд моделі, тоді як її деталізоване обговорення подано в роботі Copenhagen Economics *et al.* (2005). Алгебраїчне формулювання моделі наведено в Додатку.

Модель ПЗР базується на матриці соціальних рахунків (МСР) для України з 2008 роком в якості базового. МСР в основному покладається на інформацію, надану Державною службою статистики України, зокрема на Таблиці витрат і випуску в споживчих і базових цінах, у тому числі на матрицю імпорту, матрицю торгових та транспортних надбавок та матрицю податків і субсидій. Також використовувалися Національні рахунки для України за 2008 рік для розрахунків трансфертів між інституційними агентами МСР. Агреговану МСР наведено в Таблиці 5.1.

Таблиця 5.1. Агрегована матриця соціальних рахунків в Україні, базовий рік - 2008 р. млрд грн

		Діяльність	Товари	Фактори	Домогосподарства	Уряд	Заощадження-інвестиції	Зміни в запасах	Решта світу	
Рахунки транзакції /		a	b	c	d	e	f	g	h	Всього
Діяльність	a		2 333.6							2 333.6
Товари	b	1 483.4			589.7	169.2	250.5	14.4	444.9	2 952.0
Фактори	c	831.3							19.0	850.3
Домогосподарства	d			840.2	0.0	180.0			-10.0	1 010.2
Уряд	e	19.0	97.8	10.0	245.2	0.0			-0.6	371.4
Заощадження-інвестиції	f				175.2	22.3			67.4	264.9
Зміни в запасах	g						14.4			14.4
Решта світу	h		520.6		0.0	0.0	0.0			520.6
Всього		2 333.6	2 952.0	850.3	1 010.2	371.4	264.9	14.4	520.6	

Джерело: Державна служба статистики України, побудовано авторами

Примітка: Через операції округлення цифри в деяких рядках і колонках можуть в сумі не дорівнювати підсумку

Сторона виробництва в економіці підсумована в 38 секторах у відповідності до даних таблиць витрат і виробництва в Україні. Виробництво в кожному з секторів вимагає використання проміжних товарів і послуг, а також первинних ресурсів, таких як капітал та робоча сила, яка розрізняється за двома рівнями кваліфікації. Усі фактори виробництва вважаються повністю мобільними за виключенням основного капіталу для видобутку вугілля та трубопроводів для транспортування енергоресурсів. Це припущення означає, що результати моделі реагування показують, як економіка реагує на шок у середньостроковій перспективі.

Загальний випуск може або експортуватися в кілька регіонів або продаватися на внутрішньому ринку. Разом з імпортом від усіх торгових партнерів внутрішнє виробництво формує пропозицію по товарах і послугах, які доступні для внутрішнього споживання.

Для того, щоб достатньо відобразити технічні характеристики економіки України, виробництво поділене на повністю та неповністю конкурентні сектори згідно з методологією Єнсена, Рутерфорда і Тарра (2007). Кожен сектор економіки України належить до однієї з трьох окремих категорій:

- Сектор конкурентних товарів і послуг, де виробництво характеризується сталим ефектом масштабу та цінами, котрі рівні граничним витратам, з нульовим прибутком;

- Сектори виробництва товарів, де виробництво характеризується зростаючим ефектом масштабу та недосконалою конкуренцією;
- Сектор послуг з недосконалою конкуренцією, де виробництво характеризується зростаючим ефектом масштабу.

До секторів товарів і послуг з недосконалою конкуренцією в моделі застосовується метод монополістичної конкуренції великих груп Чемберлена в модифікації Діксіта-Штігліца, що дає постійні надбавки до граничних витрат. Фірми встановлюють ціни таким чином, щоб їх граничні витрати дорівнювали граничним доходам, а вільний доступ на ринок означає нульові прибутки. Фірми вважають себе надто малими, щоб впливати на середньозважену ціну в своїй групі. Більше того, склад фіксованих і граничних витрат однаковий для всіх фірм, котрі виробляють товари і послуги зі зростаючим ефектом масштабу, що означає постійний випуск на одну фірму для всіх типів фірм. Зі зростанням кількості фірм в секторі зростає кількість доступного асортименту, а це означає, що випуск може більш ефективно використовуватися в економіці. Відповідно, ефективна функція витрат для користувачів цих товарів і послуг спадає зі збільшенням загальної кількості фірм в галузі. Згідно з Енсенем, Рутерфордом і Тарром (2007) є взаємно однозначна відповідність між фірмами та їх диференційованим товаром, тобто припускається, що кожна фірма виробляє один варіант товару.

На стороні споживання модель розрізняє державне, інвестиційне та проміжне споживання, а також кінцеве споживання домогосподарств.

Домашні господарства отримують доходи від праці і капіталу, а також трансфери від держави. У свою чергу, вони споживають, зберігають і платять податки державі. Інформація про домашні господарства була отримала з національного опитування домашніх господарств.

Споживачі розглядають імпортовані та вироблені всередині країни товари як неповністю замінювані, тоді як виробники розглядають продажі на внутрішніх ринках і експорт як недосконалі альтернативи (припущення Армінгтона). Експорт і імпорт розрізняються в розрізі різних торгових партнерів і змодельовані зі сталою еластичністю трансформації та заміни. Прямі податки/субсидії змодельовані як специфічні для сектору податки/субсидії в розрізі використання первинних факторів виробництва. Непрямі податки/субсидії змодельовані як податок на конкретний товар для приватного (домогосподарства) та інвестиційного попиту.

Уряд отримує дохід від капіталу, який знаходиться в державній власності, та збирає різні податки. Ці податки включають податки на випуск, податки на споживання, податки на зовнішньоекономічну діяльність тощо. Збалансованість бюджету досягається через одноразові трансфери від домогосподарств у випадку зниження державних доходів.

Модель використовує дві процедури замикання. По-перше, на макроекономічному рівні, загальні інвестиції повинні дорівнювати сумі амортизації, державних і приватних заощаджень і балансу рахунку поточних операцій. По-друге, на рівні уряду, фіскальні надходження від різних прямих і непрямих податків повинні зростати, щоб компенсувати втрати надходжень від шоків. Це досягається шляхом корегування рівня одноразових трансфертів домогосподарствам.

Використання формулювання моделі зі станом сталої рівноваги (steady state model), що була розроблена Копенгаген Економікс та ін. (2005), дозволяє провести аналіз потенційної довгострокової вигоди, оскільки в цьому формулюванні моделі обсяг капіталу змінюється у новому стані сталої рівноваги. Таке коригування спричинене припущенням, що інвестори вимагають фіксовану норму прибутку з інвестицій. В моделі норма прибутку з інвестицій визначена, як рента на капітал, поділена на витрати виробництва одиниці капіталу. Як наслідок, якщо результатом політики стає зростання норми прибутку на капітал (відносно вартості інвестицій), то інвестори у відповідь збільшать інвестиції і, таким чином, підвищать обсяг капіталу. Зростання капіталу призведе до падіння ренти на капітал. Інвестори продовжуватимуть інвестувати і розширювати капітал до моменту, доки рента на капітал не впаде до рівня, де норма прибутку з інвестицій повернеться до свого початкового рівня.

Результати з використанням моделі з порівняльним станом сталої рівноваги зазвичай розглядаються, як верхня межа оцінок (якщо капітал зростає). Причиною є те, що розрахунки стану сталої рівноваги ігнорують споживання, від якого відмовляються задля отримання більшого обсягу капіталу. Однак Рутерфорд і Тарр (2002) показують, що повністю динамічна модель зі схожими характеристиками (і яка враховує споживання, від якого відмовляються) може згенерувати додаткову вигоду того ж обсягу, що і результати моделі з порівняльним станом сталої рівноваги.

Модель ґрунтується на параметраї еластичності, визначених для України в рамках дослідження, проведеного в Copenhagen Economics et al. (2005). Ці параметри наведені в таблиці 5.2.

Таблиця 5.2. Параметри еластичності

Параметр	Базове значення	Опис
esubc	1	Еластичність заміщення в споживчому попиті
esub	3	Еластичність заміщення між виробами у галузях з недосконалою конкуренцією
esubt	0	Еластичність заміщення між доданою вартістю та товарами проміжного споживання
esubva	1	Еластичність заміщення між первинними факторами
sigmadm	3	Армінгтона еластичність заміщення між імпортом і вітчизняними товарами
eta_dx	5	Еластичність перетворення між експортом та вітчизняного виробництва

Source: Copenhagen Economics et al. (2005)

Модель ПЗР для України реалізована в програмному забезпеченні GAMS/MPSGE.

в. Сценарії

Для кількісної оцінки економічних наслідків двох ключових варіантів регіональних інтеграції, з якими стикнулася Україна, а саме створення глибокої і всеосяжної ЗВТ з

ЄС чи приєднання до РБК МС, була використана прикладна модель загальної рівноваги для України.²⁵

У рамках цього дослідження ми розглядаємо такі три сценарії:

Сценарій 1а: Проста ЗВТ з ЄС: взаємне скасування ввізних мит.

Сценарій 1б: Глибока і всеосяжна ЗВТ з ЄС: взаємне скасування ввізних мит + 2,5% зниження витрат на кордоні на експорт до країн ЄС + 2,5% зниження витрат на кордоні на імпорт з ЄС. Скорочення витрат пов'язано з наближенням нормативно-правової бази в Україні та поліпшенням митних та інших процедур.

Сценарій 2: РБК МС: ввізні мита в Україні по відношенню до ЄС і решти країн світу встановлені на рівні ввізних мит РБК МС.

Нижче ми наводимо результати моделювання.

с. Обговорення результатів

Перш ніж обговорювати результати, необхідно зробити кілька важливих зауважень щодо інтерпретації результатів:

- **Горизонт часу:** Ми говоримо про *середньострокову перспективу* у випадку, коли відбувається перерозподіл факторів виробництва і, отже, відбувається повне пристосування економіки до шоку (статична модель). У цьому випадку ніяких змін у забезпеченості факторами не моделюються. Ми говоримо про довгострокову перспективу, коли застосовується модель «стабільного стану» (*steady state model*), і повний перерозподіл факторів доповнюється пристосування обсягу капіталу до шоку.
- **Траєкторія:** Результати не дають вказівок щодо траєкторії пристосування економіки до нового стану рівноваги.
- **Відокремлення шоку:** Результати показують економічні наслідки заздалегідь обумовленого шоку і не беруть до уваги будь-які інші економічні зміни, які можуть виникнути в країні в той же час.

Моделювання двох основних сценаріїв регіональної інтеграції України (Таблиця 5.3) показує чистий приріст добробуту для України у разі ЗВТ між Україною та ЄС, причому виграші зростають у випадку підписання глибокої та всеосяжної ЗВТ. Водночас, приєднання до РБК МС та запровадження його торговельних бар'єрів призводить до чистої втрати добробуту. Зокрема, у випадку створення простої ЗВТ з ЄС сукупний добробут Україні зростає на 1,3% в середньостроковій перспективі і на 4,6% в довгостроковій перспективі за інших рівних умов, а у випадку глибокої та всеосяжної ЗВТ зростання добробуту склало б 4,3% і 11,8% відповідно. У разі приєднання до РБК МС Україна втратить 0,5% в сукупному добробуту в середньостроковій перспективі і 3,7% у довгостроковій перспективі.

²⁵ Модель, використана в даному дослідженні, була розроблена в рамках проекту «Аналіз економічних наслідків вступу України до СОТ», який був реалізований консорціумом у складі Копенгаген Економікс, Данія; Інституту східноєвропейських досліджень Мюнхен, Німеччина; та Інституту економічних досліджень і політичних консультацій, Україна, у 2005 році (Copenhagen Economics *et al.*, 2005) та пізніше модифікована Веронікою Мовчан

Таблиця 5.3 Макроекономічні наслідки різних сценаріїв регіональної інтеграції, % кумулятивної зміни

	<i>Проста ЗВТ з ЄС (Сценарій 1a)</i>		<i>Глибока і всеосяжна ЗВТ з ЄС (Сценарій 1b)</i>		<i>РБК МС (Сценарій 2)</i>	
	Статична модель	Модель стабільного стану	Статична модель	Модель стабільного стану	Статична модель	Модель стабільного стану
Сукупний добробут						
Зміна у добробуті	1,3	4,6	4,3	11,8	-0,5	-3,7
Торгівля						
Зміни в імпорті	1,0	2,4	2,6	5,9	-2,9	-4,3
Зміни в експорті	1,0	2,5	2,8	6,3	-3,1	-4,6
Доходи від факторів виробництва						
Зміна зарплати некваліфікованої робочої сили	0,5	2,5	1,2	5,7	-0,9	-2,8
Зміна зарплати кваліфікованої робочої сили	0,4	2,3	1,2	5,5	-0,9	-2,8
Зміна доходу від капіталу	1,2	0,1	2,2	-0,4	-0,6	0,6
Переміщення факторів виробництва						
Переміщення некваліфікованої робочої сили	2,3	2,5	2,9	3,5	0,5	0,5
Переміщення кваліфікованої робочої сили	0,8	0,9	1,0	1,3	0,2	0,2
Переміщення капіталу	0,8	0,4	0,9	0,2	0,2	3,2
Капітал в моделі стабільного стану						
Зміна обсягу капіталу		3,6		8,1		-3,4

Джерела: модель для України, розрахунки авторів

Виграші у сфері торгівлі і доходів від праці (заробітної плати) і капіталу також спостерігалася лише у випадку сценаріїв ЗВТ з ЄС. Приєднання до РБК МС призведе до втрат у зовнішній торгівлі і зниження заробітної плати кваліфікованих та некваліфікованих робітників, а також доходів від капіталу у середньо- і довгостроковій перспективі (за винятком доходу від капіталу у довгостроковій перспективі).

Результати також можна порівняти з результатами інших досліджень впливу зміни торговельного режиму в Україні. За оцінками CEPS (2006),²⁶ проста ЗВТ з ЄС зумовлює незначне підвищення добробуту, тоді як створення поглибленої ЗВТ означатиме 4-7% зростання добробуту. Крім того, CASE (2007)²⁷ зробив висновок, що позитивні ефекти добробуту є найбільшими в розширеній ЗВТ між Україною та ЄС. Використовуючи статичну модель, вони оцінили, що інтеграція призводить до 2% збільшення добробуту для України.

6. Висновки

Результати кількісної оцінки підтверджують наші аналітичні висновки і показують перевагу ЗВТ з ЄС порівняно з інтеграцією в РБК МС. Створення глибокої і всеосяжної ЗВТ з ЄС, безумовно, буде в економічних інтересах країни. Експортери Україна отримають ширший доступ до великого і стабільного ринку, тоді як українські компанії зможуть імпортувати передові інвестиційні товари за нижчими цінами, тим самим підвищуючи свою конкурентоспроможність. Переваги від участі України в митному союзі з Росією, Білоруссю і Казахстаном будуть досить обмеженими, оскільки Україні вже користується режимом вільної торгівлі з країнами СНД.

Крім того, вищі імпортні тарифи в рамках РБК МС означають, що Україна в разі приєднання зіткнулась би з вищими витратами на імпорт, що змінює регіональні торговельні потоки на користь Росії, Білорусь і Казахстан, що зумовлює згортання торгівлі. Враховуючи, що ЄС є найбільшим постачальником інвестиційних товарів і товари тривалого користування в Україну, дорожчий імпорт з ЄС призведе до сповільнення модернізації і перешкоджатиме довгостроковому економічному розвитку.

Крім того, членство в Митному союзі з Росією, Білоруссю і Казахстаном фактично не сумісне з зобов'язаннями України перед СОТ, а також зі створенням глибокої і всеосяжної ЗВТ з ЄС, оскільки митний союз має свій власний орган, яка має право проводити нову регіональну інтеграцію на імені країн-членів Союзу.

Підводячи підсумок, з економічної точки зору здається нерозумним для України ставати членом Митного союзу, приєднуючись до Росії, Білорусь і Казахстан в цій ініціативі регіональної інтеграції. Отже, стратегічне рішення щодо майбутньої політики України в сфері торгівлі та регіональної інтеграції має бути чітко спрямовано на створення ЗВТ з ЄС.

²⁶ CEPS (2006). *The Prospect of Deep Free Trade Between the European Union and Ukraine*. Report prepared by Centre for European Policy Studies (CEPS), Brussels; Institut für Weltwirtschaft (IFW), Kiel; International Centre for Policy Studies (ICPS), Kyiv

²⁷ CASE (2007). *Global Analysis Report for the EU-Ukraine TSI*. Ref: TRADE06/D01. Concept Global Analysis Report prepared by ECORYS and CASE

Додаток . Алгебраїчний опис базової моделі

<p>Споживачі</p>	<p>$U = \sum \theta_j \log(C_j)$, де C_j – споживання товару j, а θ_j – це частка цього товару в загальному обсязі споживання</p> <p>$M = \sum_s w_s \bar{L}_s + r\bar{K} + T_{hh}^G + T_{hh}^a$, де \bar{K} – капітал, \bar{L} – робоча сила, w_s і r – ціни на робочу силу (за рівнем кваліфікації) і на капітал, T_{hh}^G – чисті трансферти від уряду, а T_{hh}^a – чисті трансферти домогосподарствам з-за кордону</p> <p>$\max_{C_j \geq 0, \forall j} U, \sum_j p_j(1 + \tau_j)C_j \leq \theta M$, де p_j – індекс ринкових цін на товар j без врахування податку на споживання, τ_j – рівень податку на споживання для товару j, а θ – це постійна частка споживання в загальному обсязі доходу ($0 < \theta < 1$)</p>
<p>Виробники</p>	<p>$y_i = \min \{ F(B_i(a_{si}), VA_i), ID_{ij} \}$, де ID_{ij} – це проміжний попит для товару j галуззю i, а у функції $F_i VA_i$ – це додана вартість задана за допомогою функції Кобба-Дугласа $VA_i = xk_i^{(1-\sum_s \alpha_{s,i})} \prod_s l_{s,i}^{\alpha_{s,i}}$ ($0 \leq \alpha_{s,i} \leq 1$ і $\sum_s \alpha_{s,i} \leq 1$, а $x > 0$), а</p> <p>B_i характеризує агрегування ділових послуг a_{si}.</p> <p>$\max_{l_{s,i}, k_i, ID_{ij}} \mathfrak{f}_i y_i - (rk_i + \sum_s w_s l_{s,i})(1 + \tau_i) - \sum_j p_j ID_{ij}$, де \mathfrak{f}_i – це індекс цін для випуску²⁸ сектора i, τ_i – це рівень прямих податків на вхідні ресурси капіталу і робочої сили в секторі i, а p_j – це ціна проміжних вхідних ресурсів товару j</p>
<p>Внутрішня пропозиція</p>	<p>$DS_j = \psi_j \left(\beta D_j^{\rho_{IM}} + (1 - \beta) IM_j^{\rho_{IM}} \right)^{\frac{1}{\rho_{IM}}}$, $\psi_j > 0$, $0 < \beta < 1$, де D_j – це товари, вироблені всередині країни, IM_j – це імпортовані товари, $\rho_{IM} = (\sigma_{IM} - 1) / \sigma_{IM}$, σ_{IM} – це еластичність заміщення</p>
<p>Внутрішнє виробництво</p>	<p>$Y_i = \psi_i \left(\gamma H_i^{\rho_{EX}} + (1 - \gamma) EX_i^{\rho_{EX}} \right)^{\frac{1}{\rho_{EX}}}$, $\psi_i > 0$, $0 < \gamma < 1$, де H_i – це обсяг внутрішніх продажів, EX_i – це обсяг експорту, $\rho_{EX} = (\sigma_{EX} - 1) / \sigma_{EX}$,</p>

²⁸ Загальний випуск сектору складається з продажів на внутрішньому ринку плюс експорт.

	σ_{EX} – це еластичність трансформацій
Інвестиції	$INV = \Psi \prod_j INV_j^{\phi_j}$, $\phi_j \geq 0$, $\sum_j \phi_j = 1$, $\Psi > 0$
Витрати уряду	$\sum_i \tau_i (rk_i + \sum_s w_{s,i} l_i) + \sum_j \tau_{IM,j} p_{IM,j} IM_j + \sum_j \tau_j p_j (C_j + INV_j) + T_G^a$ $= \sum_j p_j G_j + p_{inv} SAV^G + T_{hh}^G$ <p>– це трансферти з-за кордону, $p_{inv} SAV^G$ – це дохід для заощаджень, T_{hh}^G – це трансферти домогосподарствам, а $\sum_j p_j G_j$ – це суспільні товари</p>
Рівняння ринкової рівноваги	$\bar{L}_s = \sum_i l_{s,i}$ $\bar{K} = \sum_i k_i$ $IM_j + D_j = \sum_i ID_{ij} + C_j + G_j + INV_j$
Замикання моделі	$p_{inv} (SAV^G + SAV^{hh}) - CA = p_{inv} INV$ $\sum_j \bar{p}_{IM,j} IM_j + CA = T_{hh}^a + T_G^a + \sum_i \bar{p}_{EX,i} Ex_i$ <p>Валові державні заощадження (SAV^G), баланс рахунку поточних операцій (CA), трансферти між урядом і домогосподарствами (T_{hh}^G), трансферти між урядом або домогосподарствами та закордонними економічними одиницями (T_G^a, T_{hh}^a), реальна вартість суспільних товарів ($\sum_j p_j G_j$) є константами</p>
Нумератор	Індекс цін для інвестиційних товарів